

ВАСИЙЛИК ВА ҲОМИЙЛИК ИНСТИТУТЛАРИ ЎЗБЕКИСТОН ВА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАРДА

Урманбаева Ферузахон Саттаровна

ТДЮУ мустақил тадқиқотчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада васийлик ва ҳомийлик тайинлашдаги нюанслар ҳақида Россия, Украина ва Қозоғистон Республикаларининг қонунчилигидан мисоллар келтирилган. Жумладан, Украина қонунчилиги асосида васийлик ва ҳомийлик институтини таҳлил қилар экан И.Яницкаянинг айрим эътиборга молик фикрларни келтирилган. Шунингдек васийлик ва ҳомийлик тайинлашда Ўзбекистон ва Қозоғистон қонунчилигидаги ўхшашлик, Россия ва Украина қонунчилигидаги ўхшашликлар қиёсий таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: *Ҳуқуқ нормалари, фуқаролик ҳуқуқи, оила ҳуқуқи, фуқаролик-ҳуқуқий институт, васийлик, ҳомийлик, васийлик ва ҳомийлик институтлари, Фуқаролик кодекси, Оила Кодекси.*

ОРГАНЫ ОПЕКИ И ПОПЕЧИТЕЛЬСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

АННОТАЦИЯ

В данной статье приведены примеры из законодательства республик России, Украины и Казахстана о нюансах при назначении опеки и попечительства. В частности, при анализе института опеки и попечительства на основе законодательства Украины представлены некоторые заслуживающие внимания положения И.Яницкой. Также были сопоставлены сходства в законодательстве Узбекистана и Казахстана, сходства в законодательстве России и Украины в вопросах назначения опеки и попечительства.

Ключевые слова: *Правовые нормы, гражданское право, семейное право, гражданско-правовой институт, опека, попечительство, органы опеки и попечительства, Гражданский кодекс, Семейный кодекс, опекунство, попечительство*

GUARDIANSHIP AUTHORITIES IN UZBEKISTAN AND FOREIGN COUNTRIES

ABSTRACT

This article provides examples from the legislation of the republics of Russia, Ukraine and Kazakhstan on the nuances in the appointment of guardianship and

guardianship. In particular, when analyzing the institution of guardianship and guardianship on the basis of the legislation of Ukraine, some noteworthy provisions of I. Yanitskaya are presented. Similarities were also compared in the legislation of Uzbekistan and Kazakhstan, similarities in the legislation of Russia and Ukraine in matters of appointment of guardianship and guardianship.

Keywords: *Legal norms, civil law, family law, civil law institution, guardianship, guardianship, body of guardianship and guardianship, Civil Code, Family Code, guardianship*

КИРИШ

Таъкидлаш лозимки, васийлик ва ҳомийлик институтини фақат фуқаролик-ҳуқуқий институт сифатида талқин этиш мумкин эмас. Чунки, ушбу институт нормаларининг катта қисми васийлик ва ҳомийликка муҳтож шахсларни аниқлаш, васийлик ва ҳомийликни белгилаш, васий ва ҳомий фаолияти устидан назорат қилиш ташкил этади. Давлат бошқарув органларининг ушбу масалалар бўйича вазифалари васийлик ва ҳомийлик фаолиятини ташкил этишга боғлиқ бўлади. Ташкилий вазифаларни васийлик ва ҳомийлик органларининг фаолияти орқали таъминловчи маъмурий-ҳуқуқий тусдаги нормаларнинг мавжудлиги васийлик ва ҳомийлик институтининг тўлиғича фуқаролик-ҳуқуқий институт бўлиш имконияти бермайди.

Васийлик ва ҳомийлик институтига оид қоидалар мавжуд бўлган маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисидаги қонунчиликнинг алоҳида нормалари мазкур институтни маҳаллий давлат ҳокимияти ҳуқуқига ҳам “мансублигини” англатмайди, чунки бу нормаларнинг аксарияти васийлик ва ҳомийлик институтини тайинлаш билан боғлиқ, холос. Шу боис маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисидаги қонунчилик нормалари фақат васийлик ва ҳомийлик органларини ташкил этиш тартибини, маҳаллий давлат ҳокимиятининг турли органлари ўртасида васийлик ва ҳомийлик органларининг ваколатларини тақимлаш тартибини назарда тутди. Аксинча, ушбу нормалар васийлик ва ҳомийлик органининг васийликдаги ва ҳомийликдаги шахсларга нисбатан ваколатлари ҳажми масаласига таалуқли бўлиши, васийлик ва ҳомийликни белгилаш ва бекор қилиш тартибини, васий ва ҳомий фаолияти устидан назорат шакллари белгилаши мумкин эмас. Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари тўғрисидаги қонунчиликнинг васийлик ва ҳомийликни ҳуқуқий тартибга солишидаги аралашувини бундай чеклаш ушбу институтнинг вазифалари ва тартибга солиш предмети билан боғлиқ.

Гап шундаки, васийлик ва ҳомийликни белгилаш, амалга ошириш ва бекор қилиш билан боғлиқликда юзага келадиган муносабатларнинг кўпчилиги

жисмоний шахслар иштироки кузатилади ва ушбу муносабатларни тартибга солувчи нормаларнинг мазмуни сезиларли даражада васийликдаги ва ҳомийликдаги шахсларнинг ҳуқуқий ҳолатига таъмир кўрсатади. Хусусан, васий томонидан васийликдаги шахснинг мол-мулкани сотиш бўйича ваколатини амалга ошириш тартиби, шунингдек васийлик ва ҳомийлик органининг васийликдаги шахс мол-мулкани бундай бегоналаштиришга рухсат бериш тўғрисидаги қоида фақат таомилий масала ҳисобланмайди. У ёки бу таомилнинг қандай амалга оширилишидан васийликдаги шахснинг мулк ҳуқуқига риоя этилиши, унинг ушбу бегоналаштиришдан оладиган даромадлари ва тушумларига бўлган ҳуқуқи ва бошқа мулкӣ ҳуқуқлари ўзаро боғлиқ бўлади¹.

Мазкур ҳолат васийлик ва ҳомийликни қонунчиликнинг оммавий институтлари жумласига киритиш имкониятини рад этади, бинобарин васийлик давлат ҳокимияти органлари учун эмас, аксинча, мазкур органлар давлатда васийликни ташкил этиш учун таъсис этилади. Қолаверса, бир жисмоний шахснинг субъектив фуқаролик ҳуқуқларини бошқа жисмоний шахснинг фаолияти воситасида муҳофаза қилишга йўналтирилган муносабатларни маъмурий-ҳуқуқий тартибга солиш мумкин эмас.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Васийлик ва ҳомийлик институтини оммавий соҳаларда жойлаштиришнинг мақсадга мувофиқ эмаслиги яна бир муҳим ҳолат билан боғлиқ. Васийлик ва ҳомийлик фақатгина васий ёки ҳомийнинг ихтиёрий розилига мавжуд бўлганда юзага келади. Бошқа ҳолларда, хусусан, васийлик ёки ҳомийликнинг мажбурий тартибда тайинланиши васийликка муҳтож бўлган шахсларга фойдадан кўра, зарар келтириши мумкин. Васийлик ва ҳомийликнинг айнан ихтиёрий тартибда вужудга келиши мазкур ҳуқуқий институни табиати бўйича фақат маъмурий-ҳуқуқий институт сифатида эътироф этиб бўлмаслигини кўрсатади.

Украина қонунчилиги асосида васийлик ва ҳомийлик институтини таҳлил қилар экан И.Яницкая айрим эътиборга молик фикрларни билдириб ўтади. Унинг фикрича, бугунги кунда ҳуқуқий адабиётларда васий (ҳомий)нинг ҳаракатларини васийликдаги (ҳомийликдаги) шахс фойдасига муайян хизматлар кўрсатиш сифатида баҳолаш нуқтаи назари кенг тарқалганки, бу ҳолат васийлик институтини фуқаролик-ҳуқуқий соҳага тааллуқлигини англатади. Хизмат кўрсатиш билан боғлиқ муносабатлар шартномавий тус касб

¹ Мицкевич А.В. Система права и система законодательства: развитие научных представлений и законотворчества // Проблемы современного гражданского права. М., 2000. - С. 26, 27.

этиши муносабати билан васийлик (ҳомийлик) бўйича хизматаларни кўрсатишни амалга ошириш асоси ҳам фуқаролик-ҳуқуқий шартнома бўлиши лозим. Бундай шартномани ноанъанавий шартномалар турига киритиш мумкин ва у ҳақ бараварига ҳам, текинга ҳам тузилиши мумкин. Кўпинча васий ва ҳомий қариндошлар орасидан тайинланганда уларнинг васийлик ёки ҳомийлик мажбуриятлари текинга амалга оширилади. Бу қоида Украина Республикаси Васийлик ва ҳомийлик қоидаларининг 4.12-банди талабларига ҳам мос келади².

Бироқ қайд этиш лозимки, васийликни тайинлаш кўпчилик мамлакатларда давлат органларининг қарори билан амалга оширилади ва шартнома асосида васийлик ёки ҳомийлик тайинланишига йўл қўйилмайди. Масалан, Ўзбекистон ва Қозоғистон қонунчилигида васийликни тайинлаш суд ёки маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан амалга оширилиши белгиланган. Россия Федерация ва Украинада ҳам васийлик ва ҳомийлик шартномага кўра тайинланганда ҳам суд ёки давлат ҳокимияти органи томонидан тасдиқланиши ҳамда мазкур шартнома рўйхатга олинishi лозим. Шу боис васийлик ва ҳомийликни фуқаролик-ҳуқуқий институт сифатида талқин этиш масалага фақат бир ёқлама ёндашувга айланиб қолади. Шу сабабли Украиналик мутахассис И.Яницкаянинг фикрлари баҳслилигини таъкидлаган ҳолда, васийлик ва ҳомийликнинг мақсади фақат муайян бир ҳуқуқ соҳаси доираси ва қобиғида ҳамда фақат шу ҳуқуқ соҳасининг усул ва методларидан фойдаланиш жисмоний шахсларнинг муомала лаёқатини амалга оширишнинг этишмаган қисмини тўлдириш эмас, балки ҳар томонлама, тўлиқ ва комплекс ҳолда суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилган ёки муомала лаёқати чекланганлар ҳамда ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни жойлаштириш, уларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва уларга ижтимоий ғамхўрликнинг барча чоралари кўрсатиш ҳисобланади. Бунда васийлик ҳуқуқнинг қайси соҳаси ёки тармоғининг усул ва методларидан фойдаланиш, у билан боғлиқ муносабатлар қонунчилигининг қайси соҳасига жойлаштирилганлиги алоҳида ёки муҳим аҳамият касб этмайди. Ҳуқуқ соҳалари ва тармоғлари, институтлари ва субинститутларининг бугунги ўзаро яқинлашуви ва глобаллашуви шароитида ҳуқуқ соҳаларининг ҳаракатланиш доирасини чеклаш ёки улар элементларини ўзаро ҳуқуқий тартибга солишда фойдаланишни инкор этиш кутилган натижани бермаслиги мумкин. Шу сабабли васийлик ва ҳомийлик комплекс ҳуқуқ институти ва алоҳида мустақил қонунчилик институти, деган хулосага келиш мақсадга мувофиқдир.

²Яницкая И. Правовая природа института опеки // Martie, 2014. – С. 243-244.

Хулоса қилиб айтиш лозимки, васийлик ва ҳомийлик тўғрисидаги нормаларининг миллий қонунчилик тизимидаги ўринни белгилашда, васийлик ва ҳомийликнинг қонунчилик институти эканлигини қайд этиш лозим. Ушбу таъкид васийлик ва ҳомийликнинг ижтимоий ғамхўрлик шакли сифатидаги моҳиятига оид ғояларга тўлиқ мос келади, шунингдек бундай ғамхўрлик умумдават аҳамиятидаги вазифаларни бажариш ҳисобланади ва давлат ҳокимияти органларининг фаолияти билан таъминланиши ҳамда комплекс ҳуқуқий тартибга солиниши зарур. Шунга қарамадан васийлик ва ҳомийлик тўғрисидаги нормалар тизимининг комплекслилик туси ушбу институтнинг аҳамияти юқори эканлигини кўрсатади ва васийлик ва ҳомийликни қонунчилик соҳаси даражасида эътироф этилиши учун асос бўлади.

REFERENCES

1. Мицкевич А.В. Система права и система законодательства: развитие научных представлений и законотворчества // Проблемы современного гражданского права. М., 2000. - С. 26, 27.
2. Яницкая И. Правовая природа института опеки // Martie, 2014. – С. 243-244. Гражданское право: Учебник. Ч. III / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. М., 1998. С. 414.
3. Гражданское право: В 2 т. Т. I: Учебник / Отв. ред. Е.А. Суханов. 2-е изд., перераб. и доп. М., 1998. С. 144.
4. Гражданский кодекс Квебека. Серия: Современное зарубежное и международное частное право. М., 1999. С. 62–77.
5. Вагацума С., Ариидзуми Т. Гражданское право Японии (в двух книгах). Кн. 1. М., 1983.
6. Гражданское и торговое право капиталистических государств. Ч. II: Учебник / Под ред. Р.Л. Нарышкиной. М., 1984. С. 274.
7. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.). М., 1995. – С. 456, 457.
8. Ершова Н.М. Проблемы гражданско-правового регулирования личных и имущественных отношений в сфере семьи: Дисс. ... докт. юрид. наук. М., 1979. С. 97.
9. Скловский К.И. Представительство в гражданском праве и процессе (вопросы теории: сущность, содержание, структура): Дисс. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 1981. С. 65.
10. Сеитниязов К.П. Фуқаролик ҳуқуқида вакиллик ва уни амалга ошириш муаммолари: Ҳуқуқ магистри академик даражасини олиш учун ёзилган диссертация. –Тошкент :2014.– Б. 31-32.